

ANNA KORTELAINEN

Anna Kortelainen on helsinkiläinen kirjailija ja filosofian tohtori. Hän on kirjoittanut mm. hysteriasta (Levoton nainen, 2003) ja Stendhalin syndroomasta (Hurmio – oireet, hoito, ennaltaehkäisy, 2009).

Lääkärin kuolema

Isä makaa oikoseunaan, mutta hän ei nuku. Hänestä ei voi erehtyä. Hän ei ole enää siinä. Lasken käteni isän käsivarrelle. Isän leveä käsivarsi, jonka mittainen minä syntyessäni olin. Aina

niin hehkuvan lämpöinen käsivarsi, kyynäpäästä karhea. Nyt käsivarsi on päältä hieman lämmin, alapuolelta viileä. Ruumis jäähtyy.

Isä ei kuule enää ääntäni, ei ulisevaa vaikerrusta, ei hellittelysanoja. Häntä ei enää tavoita, sillä tässä vainajassa hän ei enää ole. En tiedä, missä hän on nyt.

En ole koskaan nähnyt hänen kasvojaan sellaisina. Vuosikymmeniä sitten isä oli kotona usein ajatuksissaan. Pohdiskeluihinsa vajonneena hän oli poissaoleva. Mutta tällaista poissaoloa en ole koskaan kokenut.

Oli torstaiamu. Isä oli juonut aamukahvin ja syönyt aamuvellin, lukenut Helsingin Sanomat kannesta kanteen. Hän oli kommentoinut siitä tärkeimmät jutut äidilleni. Se oli hänen viimeinen voitelunsa. Isä oli aamuihminen ja aamulla hän lähti.

Ensihoitolääkäristä tuli isäni saattaja. Hän teki vanhempieni kotona ensihoitajien kanssa tunnin ajan kaikkensa, jota isän sydän jaksaisi vielä. Tilanteen intensiivisyydestä huolimatta hän muisti, että paikalla on kuolemaa tekevän miehen vaimo. He ovat eläneet yhdessä yli viisikymmentä vuotta. Ensihoitolääkäri kääntyi äitini puoleen ja lempein sanoin valmisteli tätä siihen, että toivo alkaa olla mennyttä. Mutta jokin toisenlainen toivo jää, kun saa tällaisia sanoja. Toivo siitä, että edes kuolema ei vie ihmisarvoa.

Kun lääkäri oli todennut isäni kuolleeksi, hän tuli esittämään äidilleni surunvalittelunsa. Ensihoitajat kumarsivat vaiteliaina ja kunnioittavina

äidille. Näen sieluni silmin, miten pieni, siro äitini ottaa liikuttuneena vastaan heidän kummarruksensa. Äiti hohtaa hopeaa, järkytystä, jonka hän kantaa itse.

Sitten ensihoitolääkäri jäi istumaan äitini kanssa pöydän ääreen. Hän oli tunnistanut isäni ammattiveljeksi. Äitini tunsii, ettei aviomies olekaan muuttunut nimettömäksi vainajaksi. Lääkäri haastatteli äitiäni huolellisesti ja kirjasi tämän kertoman mukaan isän työuran ja vaiheet aina viimeisiin päiviin asti. Isäni teki työtä vielä kaksi päivää ennen kuolemaansa. Seuraavaksi päiväksi oli sovittu työnohjaustapaaminen isän työhuoneelle. Ensihoitolääkäri merkitsi raporttiin myös isän lukeneisuuden ja monenlaiset kiinnostuksenkohteet, jotka saivat hänet joka päivä syventymään kirjallisuuteen aivan viimeiseen aamuunsa asti. Tämän uskon ja tiedän todeksi: miten mielissään isä olisi ollut tuosta kirjaamisesta.

Kun lääkäri oli lähtenyt, poliisi oli poistunut ja isän ruumis oli viety oikeuslääketieteen laitokselle, äiti ja minä menimme kuin yhteisestä sopimuksesta hakemaan hyllystä lääkärimatrikelia. Tutkimme heti ensihoitolääkärin tiedot, sillä niin me aina teemme, kun joku perheestä on käynyt uudella lääkäriellä. Tutkimme tiedot erikoisaloista, perhesuhteista ja harrastuksista. Nyt katselimme isän viimeisen lääkärin kuvaa pitkään, aivan kuin katseemme olisi voinut tavoittaa tuon hyvän lääkärin ja viedä tervehdyksemme hänelle. Hän on ylilääkäri, kuten isäkin oli. Hän on toiminut kehitysyhteistyölääkärinä eri puolilla maailmaa, kriisialueilla, sotasairaloissa. Hän on humanitaarisen avun asiantuntija.

Äitini oli jo vuosia hoitanut isääni palkattomana omaishoitajana. Lähtö päivystykseen saattoi tulla aivan koska tahansa, yölläkin. Heti sairauskohtauksen jälkeen ambulanssimiehet saattoivat autossa arvioida isäni kuullen, että tämän voi palauttaa kotiin, koska siellä on rouva. Edes kohtauksen syy ei ollut vielä tiedossa eikä hoitoa aloitettu, mutta kotiuttaminen oli pääl-

limmäisin asia. Eroon pääseminen potilaasta, joka ei olisi halunnut olla taakka ensinkään.

Ambulanssissa piti olla henkisesti valmistautunut, paitsi sairauskohtauksen seurauksiin, myös mihin tahansa kohteluun päivystyksessä. Siellä isää ja äitiä saatettiin odottaa tuntikausia ilman että kukaan edes jututti heitä. Palatesaan he olivat aivan näännyksissä ja päivystyksestä toipumiseen meni päiväkausia.

Silloin tällöin isä joutui jäämään sairaalaan, keran jopa useaksi kuukaudeksi. Ajoittain tuntui siltä, että vanha potilas herätti, jollei suoranaista inhoa, niin ainakin kärsimätöntä vastentahtoisuutta, nihkeyttä, ynseyttä. Jos lapsipotilasta kohdeltaisiin kuin vanhaa, skandaali olisi valmis. Isäni ei ollut muuttunut lapseksi jälleen ja silti salaa toivoin hänen osakseen sitä armeliaisuutta, että häntä kohdeltaisiin lempeästi ja arvostavasti kuin lasta.

Me omaiset olimme kuuliaisimpia omaisia. Me emme kylläkään olleet uskoa korviamme, kun kolmissakymmenissä oleva lääkäri huusi isälle. Nuorimies ei tervehtinyt ketään vaan alkoi laudella uhkauksentuntuksia ukaaseja. Ne lausuttiin kuin 1950-luvulla vajaamielislaitoksen asukille. Toisaalla hieman vanhempi, mutta edelleen isää huomattavasti nuorempi kollega ei ottanut isältäni vastaan arvostavaa ja hyväntuulista kollegiaalisuutta, ei piirun vertaa. Tuntuu, että kollegiaalisuuden ottaminen vastaan vaatisi vähemmän ponnistusta kuin kireä ja työläs torjunta.

Isä otti tyyneästi vastaan loukkaavat asenteet ja sanat, vähättelyt, ohitukset. Tai tyyneästi ja tyyneästi. Hän katsoi tytärtä silmiin. Seinistä vastasi epäuskoinen kaiku, kun vanhaa isää nöyryytettiin tyttären kuullen. Isä ei sanonut vastaan. Oli hiljaista.

Hätkähdän, kun nyt ajattelen, että isä on tietenkin analysoinut kaikkea tätä näkemäänsä ja kuulemaansa. Miten paljaasti kollegat paljastivat primitiivisyytensä isän tarkalle silmälle. Miten karkeasti he aliarvioivat isää tämän rapistuneisuuden takia. Minua hieman lohduttaa ajatus, että isä lienee saanut ammatillista inspiraatiota kollegoiden tarkkailusta. Varomaton ihminen on antoisa kohde vaiteliaalle obser-

voinnille ja muutamalle puolikysyvälle lauseelle, johon kollega vastaa jälleen yhtä peittelemättömästi. Isä punnitsi kollegaa siinä edessään kuin aitiopaikalla. Hän ei näyttänyt kiihtyvän tylystä kohtelusta, vaan kertoi siitä jälkikäteen kuin mistä tahansa huolella seurattusta tapahtumaketjusta, jonka on painanut mieleensä.

Isä piti kiinni kollegiaalisuuden arvosta loppuun asti. Hän ei hellittänyt siitä, mitä hänelle ei enää suotu, vaan osoitti ammattiveljeyttä niillekin, jotka olivat sille tunnottomia. Isän mielestä arvo ja arvonanto olivat aina erottamattomia.

Vasta hieman myöhemmin tein jotakin mitä en olisi itsestäni uskonut. Vaadin isälleni erityiskohtelua. Tai oikeastaan en tehnyt niin, vaan kävin tapaamassa nuorta lääkäriä ja sanoin hänelle, että isäni on lääkäri ja äitini sairaanhoitaja. Heille voi puhua niin kuin kollegoille puhutaan. En sanonut: niin kuin puhuisit viisikymmentä vuotta vanhemmalle ihmiselle missä tahansa tilanteessa. Niin kuin puhuisit vanhalle, ammattikuntasi arvostamalle kollegallesi seminaarissa tai kongressissa. Niin kuin toivoisit sinua puhuteltavan, kun itse olet vanha ja kun hengenvaarallinen sairaus vihdoin viimein kajoaa sinuun. Kun et enää ole nuori ja kuolematon, urheilullinen ja voittamaton. Kun kehosi ei enää olekaan narsistisesti tyydyttävä osa menestynyttä olemustasi, vaan oikukkaasti piinaava, kivulias, epäluotettava itsevaltiainen, joka nöyryyttää ja pettää. Silti keho on silloinkin ainoa koti ja edelleen rakas ja tärkeä, vaikka nuoren ihmisen on sitä vaikea ymmärtää.

Sitten oli myös monta niitä, jotka tervehtivät isää ja äitiä, katsoivat silmiin, puhuivat kuin vertaiselleen. Niitä, jotka vastasivat isän huumoriin ja äidin arvostavaan lämpöön. Niitä ihmisiä rakastin niin kuin ventovierasta ihmistä voi rakastaa. Kiihkeästi, kiitollisena kuin omana viimeisenä päivänäni.

Olin ylpeä ja kiitollinen, kun osa hoitohenkilökunnasta löysi isän hurmuripuolen. He ottivat isän karisman hangoittelematta vastaan, sillä muuta ei tarvittu. Isä hurmasi arvioijansa ja puhui heidät pyörryksiin, sai heidät ällistymään sanaleikeillään, eri kielten välisillä sutkauksillaan, salamannopealla nokkeluudellaan. Isä ei

totellut kuntoutusohjeita, mutta hän toipui edes sen verran kuin toipui, koska hän sai kuntouttajan nauramaan ja heidän silmänsä sädehtimään hyväksynnästä ja yhteisymmärryksestä. Isä tarjosi heille työn iloa.

Lääkäri ei ole helppo hoidettava, varsinkaan potilastiensä alkutaipaleella. Ehkei myöhemminkään. Enimmäkseen isääni ei kuitenkaan hoitanut lääkäri tai hoitaja, vaan aina äitini. Äidissäni on sitkeyttä, joka ei ole hymisteltävän pyhimysmäistä, vaan paljon isompaa. Siinä on tiedostettuna kaikki se, mitä läheisen ihmisen hoitaminen mukanaan kantaa. Mikä vastuu vaimolle sysätään, miten vähän häntä silti hoidossa otetaan huomioon, miten näkymättömänä jotkut lääkärit äitiä kohtelivat. Ja toisaalta, miten paljon säällinen tervehtiminen ja silmiin katsominen antavat voimia. Miten ystävällinen ja oma-aloitteinen sairaanhoitaja siivittää kotiinpaluuta sairaalasta tai terveystakeskuksesta. Miten hyvä mieli säteilee pariskunnan välissä, tavassa jolla he katsovat toisiaan silmiin. Miten hyvä kohtelu vahvistaa heidän yhteyttään ja tuo siihen jaettava iloa. Miten he yhdessä kuvailevat hyvää kokemusta, tuota onnenkantamoista, täydentävät toistensa lauseita, nyökkivät toisen esittämälle tulkinnalle tilanteesta.

Sairaalassa isä tunsu herkeämätöntä kiinnostusta huonetovereihinsa. Hän keskusteli laitokkumppaniensa kanssa menneisyydestä, työstä, perheestä, tutustui ja perehtyi heihin. Isä katsoi silmiin sitä nuortamiestä, joka oli menettänyt puhekykynsä ja jolla oli enää vähän elinaikaa. Harva tohti päätään kääntämättä kohdata liikukumattoman nuorukaisen silmien tuskallista kiiltoa, mutta isä tohti. Hän tarkkaili mielteliäänä ja levollisena myös niitä, jotka häiritsivät tai melusivat tai riehuivat yöllä. Koskaan ei isä ollut ollut kirjaimellisesti niin lähellä ihmisiä, jotka olivat psykiatrisen avun tarpeessa. Hän yritti nukkua potilaan vieressä, joka paiskoi potilashuoneen irtaimistoa ja ulvoi. Ketään ei kiinnostanut, paitsi isää. Kuin ennen vanhaan torstaisin, kun vankivaunu saapui ja isä aivan hykerteli. Hänellä oli palava ambitio kirjoittaa mielentilatutkimuksia: hän halusi laatia miesten hajanaisesti, tarkoitushakuisesti tai pihdaten kertomat elämäntarinat mahdollisimman analyttisesti ja päähenkilönsä vaiheille oikeut-

ta tehden. Isä oli intohimoisen kiinnostunut ihmisistä, sekä elävistä että edesmenneistä. Viimeisinä viikkoinaan isä pohti kiihkeästi sitä, mistä ihminen on kotoisin – vanhemmista, vanhempien välisestä ristiriidasta. Ihmisen alkuperä on toivossa ja pettymyksessä.

Juuri ennen kuoleman hetkeä isäni oli kotvasia tajuissaan. Epäilemättä isä tiesi, että nyt häntä elvytettiin viimeistä kertaa. Mutta hän oli kotona. Hän ei voisi koskaan enää kertoa tätä jännittävän vaiherikasta tapahtumaketjua lapsilleen – sellaista tapahtumaketjua, josta ymmärtämättömät ihmiset tokaisevat, että vanhat ihmiset puhuvat aina sairauksistaan. Vanhat ihmiset ovat tunteneet kuoleman käväisevän ovelta katsomassa arvioivasti, vaiti. He saattavat puhua sairauksistaan, mutta itse asiassa he uhmaavat sitä äänettömyyttä, jonka väijäämättömyyden he ovat jo oivaltaneet.

Isän loppu oli aivan lähellä. Ammattiveljensä kysymykseen hän vastasi: ”Ei, ei koske.” Kuolema oli jo kiinni hänessä, mutta se ei koskenut. Hän ei kärsinyt. Kun ammattiveli Anton Tšehov kuoli, kollega tarjosi hänelle vanhan tavan mukaisesti lasillisen shamppanjaa. ”En olekaan aikoihin juonut shamppanjaa”, Tšehov sanoi viime sanoikseen.

Muutama tunti isän kuoleman jälkeen äitini löytää isän passikuvan, jota äiti ei ole koskaan nähnyt. Pienen kirjekuoren vieressä on kuitti, josta näemme, että kuva on otettu edellisenä päivänä. Isä oli ollut menossa lääkärintarkastukseen saadakseen uusittua ajokorttinsa. Hän oli malttamaton luonne ja taisi pelätä ajokorttinsa puolesta. Mutta eilispäivänä, häikäisevän aurinkoisena pakkasaamuna isä oli kiiruhtanut valokuvaamoon. Hän oli istunut aloilleen ja nostanut katseensa kameran linssiin. Valokuvaaja oli antanut kameransa takaa ohjeita, joita isä saattoi ehkä jopa hieman noudattaa.

Kuva on todella onnistunut. Isä katsoo siitä takaisin puhtoisin sinisillä, viattomilla silmillään. Hän katsoo silmiin eikä tiedä sulkevansa pian silmänsä. Ihmisen tajunta tuntuu silmien takaiselta. Minä olen täällä silmiäni takana. Kuin melankolinen kapteeni komentosillalla minä katson ikkunoistani ja tunnen olevani olemassa ja elossa vasta, kun joku vastaa kat-

seeseeni. Jokainen olemme täydellisen yksin katseidemme takana, mutta silmiin katsominen on hetken kuolemattomuutta. Jokainen valokuva tarkoittaa sekä elämää että kuolemaa, sillä jonakin päivänä meidän katseestamme on jäljellä vain valokuvia. Passikuvasta katsoo mies, joka ei tiedä, että hänellä on vajaa vuorokausi elinaikaa jäljellä. Harva meistä tunnistaa sitä hetkeä, kun se tulee omalle kohdalle. Yksi päivä, tämä päivä.

Passikuvassa isän kasvojen iho on sileä ja levännyt, ihon väri on lämmin ja hehkeä. Isä ei hymyile, mutta suupielissä on aavistus jostakin itseironisesta lausahduksesta, jonka isä epäilemättä on lohkaissut heti kun kamera on vaiennut. Norjalaisvillapaita lämmittää isän särkeviä hartioita, joita isä varjeli vedolta jo minun iässäni.

Kuvassa isän tukka on kauniisti leikattu, parta ja viikset huolella siistityt ja muotoillut. Isä oli käynyt edellisellä viikolla parturissa ja äidin hämmästykseksi jaksanut kävellä takaisin kotiin. Ovi kävi ja isä tulikin omin avuin kotiin, voitonriemuksena aiheuttamastaan iloisesta yllätyksestä.

Passikuvassa isän olemuksessa on se ylioppilasnuorukainen, jonka ylähuuli kaartuu samanlaiseen ujonherkkään hymyyn kuin minun tyttärelläni. Siinä on vakava virkamies sarvisankaisissa laseissaan. Siinä on paidanhihansa käärintä perheenisä, joka kylveää tyttövauvaansa ja hymyilee kameralle. Siinä on yksinäisyydestä nauttiva seikkailija, joka nousee moottoripyöränsä selkään tai käynnistää veneen moottorin ja lähtee selälle. Tytär katsoo kajuutan suojasta, miten jääkylmää merivettä pärskyy isän kasvoille mutta tämä vain siristää. Samalla tyyneydellä isä suhtautui alansa oppiriitoihin ja arvovaltaikiistoihin. Hän katseli niitä kuin tragikoomista perinnönjakoa ja hymähti.

Potilashuoneeseen astuessa tulisi aina nähdä jokaisen potilaan sängynvieruspöydällä oleva näkymätön valokuva: se esittää potilasta voimainsa päivinä. Siitä kuvasta potilas katsoo takaisin elinvoimaisena ja määrätietoisena. Tai ehkä hänen olemuksensa on ujo ja juuri sellaisena sulokas ja vetoava. Kuvassa hän on ihminen, jota katsellaan luontevalla kiinnostunein-

suudella ja herkkyydellä. Kuvan ihmisen kanssa on mahdollista vaihtaa sananen, kuunnella ja katsella hänen reaktiotaan. Olemme kumpikin yhtä lailla olemassa ja yhtä aikaa juuri tässä. Valokuva muistuttaa sanoitta, että rapistunutkin ihminen on edelleen elossa.

Samalla valokuva muistuttaa potilaan vuoteen äärellä olijaa, että ajan kuluessa kamera rekisteröi meitä kaikkia samalla armottomuudella. Sinä olet nyt voimiesi tunnossa, sinä olet varma arvostasi. Jos sinusta nyt otettaisiin valokuva, se ikuistaisi kukoistukseksi, sinun parhaan vaiheesi. Kaikkea tuota menettämäsi voit kaivata sitten, kun olet vanha. Nuoremmat katsoisivat valokuvaasi eivätkä silti ymmärtäisi kärsimystäsi.

Isän katse muuttui sairauden myötä. Katseessa oli nyt jokainen vanha potilas muuttuneine silmineen. Vanhan potilaan silmät voivat olla vetistävä, avautuneet, pelokkaat, ahdistuneet, anteeksiantavat, katkerat tai rakastavat. Isäni katseeseen tuli avoin ja lapsekas sinisyys, heleä ja pesty valo, vilpitön vetoavuus vailla sentimentaalisuutta. Kaikki kovuus ja arvioivuus olivat kadonneet. Aloin suudella isää poskelle ja hän tuoksui partavedelle niin kuin silloin kun olin lapsi. Tai halasin häntä kun hän istui. Isän pää luisevaa rintaani vasten, isän kalju päälaki joka hohkasi lämpöä.

Isä lienee älykkäin ihminen, jonka olen koskaan tavannut. Eikä kukaan saa minua nauramaan juuri sillä tavalla kuin isä sai. Eikä kukaan saa aikaiseksi sitä voitonriemua, jota tunsin, kun sain isän nauramaan. Kuulen vieläkin korvissani isän haukahtavan naurun ja riemastuneesti kohoavat kulmakarvat, kun pelleilin ruokapöydässä muka vaativani Lääkärilehdeltä oikaisua, kun Kellokosken Prinsessan oikeaksi nimeksi oli eräässä artikkelissa mainittu "Anna Kortelainen". Ja jos minä en ymmärtänyt jotakin isän sutkausta, hän otti sen tietyn hitaan nuotin ja virkahti: "Ja huvittavaahan edellisessä oli se, että..." Sairaus oli runnellut isää pahasti, mutta edelleen hän reagoi salamannopeasti. Kun kerroin jättäneeni helteisessä Etelä-Ranskassa vatsataudin pelossa sushit syömättä, isä lohkaisi välittömästi: "Ahaa, olit siis Sans souci". Ja hänen ilmeensä oli näkemisen arvoinen, kun en käsittänyt Ruotsissa viljeltyä sutkausta,

Panthermedia ja Suomen Kuvapalvelu / Image Source. Kuvankäsittely Tuula Kaikko

jonka mukaan heillä on siellä monarkkina ”knugen”.

Isää ei voi itkemättä ajatella. Eikä nauramatta. Isä ilmaisi isänrakkautensa ihan niin kuin suomalaiset miehet yleensä. Paitsi ei aivan. Toiseksi viimeisenä joulunaan hän kuunteli ruokapöydässä keski-ikäisen tyttärensä hilpeää jutustelua ja totesi: ”Kyllä olet hyvin imetetty.” Se oli rakkaudentunnustus sekä äidilleni että minulle.

Viikkoa ennen isän uurnanlaskua näin unen, josta havahduin hereille itkien. Kaipasin isää kuin pikkulapsi. Uni oli niin ymmärrettävä, että jopa minä osannan sen tulkita. Unessa vietettiin isän muistotilaisuutta. Tilaisuus oli kovasti sen oloinen, jonka isälle olimme jo järjestäneet: paljon ihmisiä, paljon puheensorinaa, ryppäinä keskustelevien ihmisten riemastunutta naurua, kun muisteltiin isän älykkäitä lausahduksia ja

hänen rakastettavia ja rasittavia, piintyneitä tapojaan. Unessa juttelen sisarusteni kanssa, kun yhtäkkiä näen isän seisovan juhhalukaalin eteisessä. Hän pitelee takkiaan kädessään, nosotelee sitä ja osoittaa sormellaan naulakkoa, joka on aivan täynnä takkeja. Hänellä on se hassu koomikkoilme kasvoillaan, kun hän osoittelee muka mielenosoituksellisesti naulakkoa, jossa ei ole tilaa hänen takilleen. Hetken kuluttua hän ilmestyy meidän jutturinkimme taakse. Hän kulkee sitä verkkaisesti ympäri ja kuuntelee jutusteluamme. Hän katsoo minua hymyillen silmiin, nyökkäilee meidän lausahduksillemme, nauraa mukana, ääneti.